

ACADEMIA ROMÂNĂ
SCOSAAR

LIMBA ROMÂNĂ ÎN SINCRONIE ȘI DIACRONIE. ONOMASTICĂ ȘI LEXICOGRAFIE

TEZĂ DE ABILITARE

Rezumat

Daniela-Ștefania Butnaru

Cercetător științific I doctor, Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide”
al Academiei Române, Filiala Iași

Teza de abilitare *Limba română în sincronie și diacronie – onomastică și lexicografie* reprezintă sinteza activității mele de formare și de cercetare științifică în domeniul onomasticii și lexicografiei, pe care am desfășurat-o timp de două decenii în cadrul departamentului de toponimie al Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide”, Academia Română, Filiala Iași, precum și planul de dezvoltare a carierei academice și universitare.

După schițarea, în primele pagini, a principalelor etape ale formării mele profesionale, mi-am prezentat pe scurt activitatea de cercetare științifică până la momentul susținerii tezei de doctorat, etapă care coincide cu începuturile specializării mele în domeniul onomasticii și al lexicologiei.

Realizată sub îndrumarea științifică a prof.univ.dr. Eugen Munteanu, teza mea de doctorat, intitulată *Toponimia din bazinul hidrografic al Neamțului*, s-a bazat pe un bogat material toponimic și entopic cules atât din aria cercetată, prin anchete directe de teren, realizate cu harta și chestionarul, cât și din arhive sau volume de documente, monografiile istorice, geografice sau lingvistice. Un capitol special este cel dedicat problemelor etimologice, unde am propus soluții

alternative pentru etimologii controversate ale unor toponime precum *Ozana*, *Mănăstirea Secul* vs *Xeropotam*, *Mihăeșul*, *Săscuța* ș.a. Materialul toponimic din zona cercetată este prezentat sub forma unui dicționar structural, ale cărui articole lexicografice includ definiții, sinonime, atestări și etimologii, contribuind la cunoașterea structurilor toponimice din zonă și ilustrând raporturi de filiație dintre toponime. Recenzarea cărții *Toponimia din bazinul hidrografic al Neamțului* și citarea acesteia în articole, dicționare de toponimie și teze de doctorat sunt mărturii ale valorii materialului toponimic analizat acolo.

În capitolul intitulat *Activitatea de cercetare ulterioară susținerii tezei de doctorat* am prezentat principalele subiecte abordate în studiile mele, dezvoltate în jurul următoarelor repere: cercetare de teren vs cercetare documentară și de specialitate, sincronie vs diacronic.

Activitatea mea științifică în domeniul onomasticii românești reprezintă o urmare firească a preocupărilor mele anterioare susținerii tezei de doctorat, dar oglindește și o formare continuă în această direcție. Realizarea unor anchete de teren în localități cu populație predominant romano-catolică a avut ca rezultat obținerea unei bogate colecții de toponime pe care am observat-o atât sincronie, cât și diacronic, urmărind prin atestările documentare evoluția și trăsăturile toponimiei din localitățile anchetate, aflate într-o zonă de bilingvism, uneori activ (româna – limba oficială – și graiul ceangăiesc – folosit astăzi doar în comunicarea informală, de către locuitorii mai vârstnici). Au rezultat studii toponimice (și, în câteva cazuri, antroponimice) incluse în monografiile sătești realizate de echipe multidisciplinare, de care au beneficiat în primul rând locuitorii acelor localități, care au putut înțelege importanța onomasticii pentru identitatea comunității.

Alte cercetări de onomastică au vizat observarea din perspectivă sincronie și diacronică a unor structuri toponimice complexe, formate prin procedeele *polarizare* și *diferențiere* teoretizate de Dragoș Moldovanu. Elucidarea unor probleme de etimologie toponimică urmărind identificarea motivației denominative a fost și rămâne una din cele mai dificile provocări ale cercetării toponimice; folosindu-mă de bibliografie și de informații din documente, am întreprins investigații etimologice pentru toponime precum *Cacica* (într-un articol realizat în colaborare cu Ana-Maria Prisacaru) și *Bârnova* (într-un articol realizat în colaborare cu Dragoș Moldovanu), am identificat, coroborând informații din catagrafii și documente, numeroase etimologii oiconimice. Aceeași metodologie de identificare a originii toponimice a fost urmărită și la nivelul paragrafului

etimologic ale toponimelor cuprinse în *Micul dicționar toponimic (structural și etimologic)*, părțile 1 și a 2-a, la care sunt coautoare (literele A-C).

O parte din cercetările mele s-au canalizat către studiul așa-ziselor „sate gemene” situate de-a lungul Prutului, care alcătuiau o singură localitate sau moșie pe vremea când Prutul nu era hotar. Urmărind atestări în colecții de documente, în dicționare, hărți sau în alte surse, am stabilit legături, susținute de aceeași origine toponimică, pentru circa 30 de astfel de perechi de oiconime sau toponime minore care dovedesc unitatea teritorială și lingvistică a românilor din această zonă.

O serie de articole surprind sincron și diacronic variația diastratică popular vs oficial, cele două niveluri ale toponimiei românești fiind documentate atât prin informații culese de pe teren, cât și din documente publicate sau inedite, hărți, monografii. Cele două tipuri de denotație, care sunt expresia unor modele diferite de cunoaștere, se reflectă în opoziții precum concret vs abstract, parte vs întreg, perspectivă de jos vs perspectivă (vedere) de sus, termen popular vs neologism.

Cunoașterea de tip popular se reflectă și prin folosirea în actul de denotație a metaforelor lexicale sau toponimice, rezultate în urma observării de către vorbitor a unor asemănări între formele de relief și diverse obiecte, părți ale corpului sau ființe imaginare, printr-un proces de calificare și clasificare. Studiul unor toponime expresive stilistic evidențiază modul în care vorbitorii percep spațiul și criteriile pe care le utilizează în procesul de atribuire a denumirilor geografice.

Participarea, în calitate de autor sau colaborator, la redactarea a diferite dicționare (*Micul dicționar toponimic al Moldovei*, *Dicționarul explicativ ilustrat al limbii române* și *Dicționarul de termeni astronomici: fenomene, obiecte cosmice și constelații*) reprezintă etape importante în activitatea mea de cercetare, elaborarea unei lucrări lexicografice presupunând o sumă de acțiuni esențiale și complementare de documentare, sistematizare, structurare a informației, la care se adaugă necesitatea conformării la rigoarea normelor de redactare.

În privința studierii terminologiei astronomice, prin observarea diacronică, sincronă și diastratică a termenilor care desemnează diverse perioade din zi, am evidențiat atât evoluția acestora în sfera științifică, cât și diversitatea și bogăția lexicală în registrul popular. Aceasta din urmă constituie o expresie a creativității lingvistice a vorbitorilor de limbă română, reflectată în mod complex din perspectivă (socio)lingvistică.

Deoarece domeniile onomasticii și lexicografiei s-au suprapus în activitatea mea sub aspectul redactării dicționarelor toponimice, precum și datorită caracterului interdisciplinar al onomasticii, unele subcapitole se intersectează sau se intercorelează.

Pe lângă activitatea științifică prezentată mai sus, am contribuit la editarea de volume și reviste academice, la organizarea de evenimente științifice naționale și internaționale, am fost implicată în activitatea Consiliului științific al Institutului „Alexandru Philippide”, dar și în evaluarea academică.

În planul de evoluție și de dezvoltare a carierei profesionale, științifice și academice, îmi propun continuarea cercetărilor în domeniile onomasticii și lexicologiei (colectarea informațiilor inedite prin anchete pe teren sau din documente păstrate în arhive, studierea onomasticii din perspectivă sincronică, diacronică, diastratică și sociolingvistică, participarea în calitate autor la redactarea dicționarelor toponimice). Voi persevera în studiul terminologiei astronomice și geografice, care prezintă un interes științific incontestabil și încă insuficient explorat. În privința activității didactice, intenționez continuarea activităților de îndrumare a studenților în cadrul stagiilor de practică de specialitate, participarea în comisii de îndrumare doctorală și, dacă îmi va fi acordat certificatul de abilitare, îmi propun să coordonez teze de doctorat în domeniul onomasticii și terminologiei.